

Rapport

efter kvalitetsgranskning av gymnasial lärlingsut-
bildning vid Borås Praktiska i Borås kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Borås Praktiska

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Resultat

Inledning

Ungefär hälften av eleverna i gymnasieskolan går på ett yrkesprogram. I den nya gymnasieskolan från 2011 finns det 18 nationella program, varav tolv räknas som yrkesprogram och sex som högskoleförberedande program. De nationella yrkesprogrammen kännetecknas av att examensmålen tar sikte på arbetslivets behov och att programmen innehåller yrkesämnena. Yrkesprogrammen ska enligt skollagen utgöra grund för yrkesverksamhet och fortsatt yrkesutbildning. Alla elever på yrkesprogram ska inom ramen för utbildning också ges möjlighet att uppnå grundläggande behörighet till högskoleutbildning.

Skolinspektionens kvalitetsgranskning omfattar elever som påbörjade sin utbildning höstterminen 2011 vilket innebär att 2010 års skollag är utgångspunkt för Skolinspektionens granskning. Elever i högre årskurser som följer äldre bestämmelser ingår inte i denna granskning. Gymnasial lärlingsutbildning definieras enligt 1 kap. 3 § gymnasieförordningen som "utbildning inom ett yrkesprogram som till mer än hälften genomförs på en eller flera arbetsplatser utanför skolan". På en gymnasial lärlingsutbildning ska således mer än hälften av den totala utbildningstiden genomföras på en arbetsplats, motsvarande minst 1251 gymnasiepoäng.

Med arbetsplatsförlagd utbildning avses, enligt 1 kap. 3 § gymnasieförordningen "lärande på ett program som genomförs på en eller flera arbetsplatser utanför skolan". Både svenska och internationella studier av yrkesutbildningars kvalitet visar på att en viktig framgångsfaktor är att det bedrivs en planerad och systematisk samverkan mellan skola och arbetsliv avseende den arbetsplatsförlagda utbildningen.

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av gymnasial lärlingsutbildning under våren/hösten 2012. Granskningen vid den fristående gymnasieskolan Borås Praktiska i Borås kommun ingår i detta projekt.

Yrkesgymnasiet besöktes den 7-8 november 2012. Ansvariga inspektörer har varit Jonas Nygren och Hans Larson. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av gymnasial lärlingsutbildning genomförs totalt i 24 kommunala skolor och 16 fristående skolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Borås Praktiska i Borås kommun

Skolinspektionens kvalitetsgranskning vid skolan har avsett bygg- och anläggningsprogrammet samt fordons- och transportprogrammet.

Borås Praktiska ingår i utbildningsföretaget Vindora. Praktiska har gymnasier på ett 50-tal orter runt om i Sverige. De flesta av skolorna har mellan 100 och 200 elever och de flesta av programmen bedrivs som lärlingsutbildningar.

Borås Praktiska program november 2012 samt antal elever (varav antal lärlingar).

Program med förekommande inriktningar	Antal elever (varav antal lärlingar)
Bygg- och anläggningsprogrammet - Husbyggnad - Mark och anläggning - Måleri	40(32)
El- och energiprogrammet - Elteknik	11(11)
Fordons- och transportprogrammet - Personbil - Godshantering	19(9)
Hantverksprogrammet - Florist	7(3)
Industritekniska programmet - Svetsteknik - Driftsäkerhet och underhållsteknik	10(9)
Restaurang- och livsmedelsprogrammet	9(5)

-Kök och servering	
-Färskvaror, delikatesser och catering	
VVS- och fastighetsprogrammet	
-Fastighet	3(1)
Totalt antal elever:	99 (70)

Källa: Rektors verksamhetsredogörelse nov 2012.

De elever som inte går lärlingsprogram har ett programinriktat individuellt val som är inriktat mot ett nationellt yrkesprogram. Målet är att dessa elever så snart som möjligt ska kunna antas till lärlingsprogrammet.

På skolan genomfördes intervjuer med rektor, biträdande rektor, yrkeslärare, ämneslärare och elever. Vid besök på arbetsplatser intervjuades två handledare (bygg och anläggning samt måleri) och deras lärlingar.

I samband med den muntliga återkopplingen på skolan deltog förutom rektorn och biträdande rektor även regionchefen och kvalitetschefen som representanter för huvudmannen.

Underlaget för granskningen består av dokument från skolan samt av information som samlades in vid intervjuer den 7-8 november 2012.

Syfte och frågeställningar

Syfte

Skolinspektionen har granskat kvaliteten i gymnasial lärlingsutbildning för att säkerställa att eleverna ges möjlighet att utveckla de yrkeskunskaper de har rätt till. Detta gäller särskilt de arbetsplatsförlagda momenten liksom hur dessa fasas ihop med de skolförlagda momenten. Skolinspektionens tidigare kvalitetsgranskning av det arbetsplatsförlagda lärandet i gymnasieskolan från 2010 visar på allvarliga brister i många avseenden. För den nya utbildningsformen gymnasial lärlingsutbildning är kvalitet i det arbetsplatsförlagda lärandet av helt avgörande betydelse då mer än hälften av utbildningen ska vara arbetsplatsförlagd. Eventuella kvalitetsbrister i utbildningen på arbetsplatsen kan därför inte på samma sätt som vid traditionell yrkesutbildning kompenseras med skolförlagda moment.

Gymnasial lärlingsutbildning kan bedrivas inom ramen för samtliga yrkesprogram som en av två alternativa vägar till en yrkesexamen. Det är viktigt att försäkra sig om att kvaliteten är hög och jämn så att den nya utbildningsformen

upplevs som ett likvärdigt alternativ till en i huvudsak skolförlagd yrkesutbildning.

Frågeställningar

För att säkerställa att eleverna inom lärlingsutbildningen får den utbildning de har rätt till måste granskningen omfatta kvaliteten i de yrkesinriktade delarna av gymnasiala lärlingsutbildningen oavsett deras förläggning. Kvalitetsgranskningen styrs därför av följande huvudfrågeställningar:

1. **Genomförs det arbetsplatsförlagda lärandet inom lärlingsutbildningen i enlighet med gymnasieskolans styrdokument och i samverkan med det lokala arbetslivet så att utbildningens kvalitet säkerställs?**
2. **Ser skolan till att de skolförlagda och arbetsplatsförlagda momenten fogas samman så att kvaliteten och likvärdigheten i de yrkesinriktade delarna av lärlingsutbildningen säkerställs?**

För att kunna genomföra granskningen har dessa huvudfrågeställningar brutits ned i 15 specifika frågor som mer direkt belyser olika kvalitetsaspekter i den gymnasiala lärlingsutbildningen. Dessa frågor har grupperats i följande fem områden för att ge struktur i granskningen.

- A. Planering av utbildningen
- B. Genomförande av utbildningen på skola och arbetsplats
- C. Elevers situation
- D. Uppföljning och bedömning
- E. Utvärdering och kvalitetsarbete

Metod och material

Metod

Kvalitetsgranskningen av gymnasial lärlingsutbildning omfattar såväl arbetsplatsförlagt lärande (APL) som de skolförlagda yrkesinriktade delarna av utbildningen, men tyngdpunkten ligger på den arbetsplatsförlagda delen. En kombination av enkäter och intervjuer samt observationsstudier har utgjort grunden för granskningen. Granskningen av de 40 gymnasieskolorna med gymnasial lärlingsutbildning genomförs under perioderna maj samt september-december 2012.

Intervjuerna omfattar elever, yrkeslärare, rektor och handledare på arbetsplatsen. Varje skolbesök beräknas omfatta två-tre arbetsdagar. I samband med att dokument begärts in har Skolinspektionen därutöver efterfrågat en verksamhetsbeskrivning som fyllts i av rektor. Skolinspektionen har på så vis fått en inledande bild av hur skolans undervisning och det arbetsplatsförlagda lärandet är upplagt. Fyra nationella program har ingått i granskningen, bygg- och anläggning, fordons- och transport, handels- och administration samt vård och omsorg. Det är inte troligt att det finns lärlingar inom alla fyra granskade program på samtliga utvalda skolor. Därför har vid urvalet beaktats att det totalt ändå blir en jämn spridning mellan de fyra programmen.

Vid varje utvald skola har två till tre gymnasiala lärlingar per program utsetts för intervju inom de fyra yrkesprogram som projektet valt ut för granskning. Som en följd av urvalet intervjuas även dessa elevers handledare på arbetsplatsen och yrkeslärare i karaktärsämnen med ansvar för bedömning och betygssättning samt den rektor som har ansvaret för eleven.

Inför skolbesök och arbetsplatsbesök har projektledning och inspektörer informerat om projektets syfte, hur granskningen går till och hur insamlad information kommer att hanteras. De utvalda eleverna har i första hand intervjuats ute på sina lärlingsplatser, ibland har det även gjorts på skolan. Även lärlingarnas handledare har intervjuats på sina arbetsplatser. Den yrkeslärare som är ansvarig för eleven intervjuas på skolan, liksom den rektor som är ansvarig för de gymnasiala lärlingarna. Skolbesöket har avslutats med en återkoppling från inspektörerna till rektorn.

För intervjuerna har särskilda intervjuguider tagits fram utifrån vilka inspektörerna har genomfört strukturerade intervjuer. Frågeställningarna för granskningsprojektet har brutits ner i intervjufrågor anpassade för de olika grupperna. Syftet med intervjuerna har varit att få intervjupersonerna att kunna tala relativt fritt inom ramen för de frågeområden som bestämts. Det är önskvärt att intervjuerna hålls mer som öppna samtal, inte minst vid besöken på arbetsplatser.

För att få större djup i granskningen och ett mer undervisningsnära perspektiv har, där så varit möjligt, ett antal observationer genomförts genom att eleven följs i dennes aktuella aktivitet. Sådana observationer kan sen ligga till grund för samtalen med elev, handledare och lärare.

Resultat

A. Planering av utbildningen

I propositionen 2010/11:104 framhåller regeringen att en viktig förutsättning för att utbildningen på arbetsplatsen ska hålla hög kvalitet är att samarbetet mellan skolan och arbetsplatsen fungerar bra. Läraren och företrädaren för arbetsplatsen bör gemensamt planera och fördela innehållet i utbildningen, men det är läraren som med stöd av handledarens underlag ska ansvara för betygssättning av alla kurser. Även den Nationella lärlingskommittén (SOU 2011:72) har påtalat vikten av lärarens och handledarens gemensamma planering.

- **Finns en uttalad strategi för gymnasial lärlingsutbildning vid skolan?**

Borås Praktiska ingår i utbildningsföretaget Vindora AB, som har gymnasial lärlingsutbildning som sin huvudsakliga verksamhet. Eleverna får i princip sin undervisning inne på skolan under första terminen och på sina APL-platser 3-4 dagar per vecka under resterande terminer, även om det varierar något mellan de olika programmen. Fordonseleverna går ut på en kortare miljöpraktik under första terminen. Eftersom skolan har gymnasial lärlingsutbildning som sin huvudsakliga verksamhet uppfattar eleverna att den uttalade strategi är tydlig. Elever uppger i intervju att utbildningen blivit som de trodde och att den levt upp till förväntningarna.

Skolinspektionen bedömer att skolan har en strategi för gymnasial lärlingsutbildning och att det upplägg som finns på skolan är tydligt för eleverna.

- **Hur planerar och organiserar skolan lärlingsutbildningen?**

Huvuddelen av kurserna är förlagda ute på arbetsplats, med undantag för vissa programgemensamma kurser på bygg och el, som ligger på skolan.

Rektor uppger att det finns möjlighet att komplettera moment i vissa kurser inne på skolan. Här skiljer det sig mellan programmen. Hur elevens APL ska fördelas bestäms i dialog mellan yrkeslärare och företaget. Yrkesläraren går tillsammans med handledaren igenom vad som kan genomföras på arbetsplatsen och vad som behöver följas upp på skolan.

Skolinspektionen konstaterar vid besök på APL-plats att det finns flera handledare och arbetsledare och det är ibland oklart vem som har huvudansvaret för eleven och planeringen av utbildningen.

Vid samtal med elever framkommer det att de har en individuell studieplan och att det vanligen finns en övergripande planering. Elever uppger vidare att det ibland saknas planering eller beskrivningar av vilka kurser och moment som ska genomföras under de närmaste veckorna. En elev uppger att vid utbildningen på APL-platsen "finns det ingen direkt planering vad jag ska göra. Det finns en bok jag skriver i som jag lämnar in till yrkesläraren där jag fyller i vad jag gjort."

Yrkeslärare menar att så kan vara fallet men att det också förekommer att elever saknar kännedom om den planering som finns. Yrkeslärarna menar vidare att detaljplaneringen görs av lärare och handledare när APL-platsen vet vilka jobb de har i närtid och att det då först är möjligt att bestämma vilka moment som eleven kan göra. Även rektor uppger att det är arbetsplatsens inriktning och produktion styr planeringen i stor utsträckning. Rektor uppger vidare att det är viktigt att yrkesläraren har en överblick av helheten så att eleven får en bra yrkesgrund. Det kan enligt yrkeslärare och rektor medföra att eleven behöver byta praktikplats några gånger även om skolan strävar efter så få byten som möjligt.

Yrkeslärarna har en dag i veckan avsatt för besök och uppföljning ute på APL-platserna.

Skolinspektionen bedömer att skolan i de flesta fall har en god planering och organisation av verksamheten, men att elever i vissa fall saknar planering av sin utbildning eller i vart fall kännedom om sådan.

- ***Finns förutsättningar för en skolförlagd inledning på lärlingsutbildningen?***

Vid rundvandringen på skolan kan Skolinspektionen konstatera att skolan har ändamålsenliga lokaler för att genomföra delar av yrkeskurser på skolan. Det finns även lokaler för gymnasiegemensamma ämnen och skolan har även en egen idrottssal med tillhörande gym. Av dokumentstudier och genom intervjuerna med såväl yrkeslärare som rektor framgår att det finns lärarresurser för att genomföra en skolförlagd inledning på lärlingsutbildningen och även delar av yrkeskurser på skolan.

När eleverna går ut på APL i årskurs 1 har de oftast tre dagar på skolan och två dagar APL. I årskurs 2 och 3 har eleverna en till två dagar inne på skolan och tre

till fyra dagar ute på APL. Dock förekommer det, enligt såväl yrkeslärare som rektor, att elever är ute mer eller mindre på APL än dessa tre till fyra dagar. Från yrkeslärare framförs det att det ibland upplevs som mycket krävande att hinna med att både undervisa mycket under ettornas inledning samtidigt som de ska genomföra besök och uppföljningar av de elever i årskurs 2 och 3 som är ute på APL under samma period.

Skolinspektionen bedömer att det finns förutsättningar för en skolförlagd inledning på lärlingsutbildningen.

- **Har alla elever tillgång till lärlingsplatser?**

Alla elever vid skolan har tillgång till en lärlingsplats. Arbetet med att ta fram lärlingsplatser för eleverna i årskurs 1 görs under de första månaderna då eleverna samtidigt på olika sätt förbereds för sin lärlingstid. För elever som ska börja årskurs 2 och 3 ordnas platser i möjligaste mån redan terminen innan.

Skolinspektionen bedömer att alla elever har tillgång till lärlingsplatser.

- **Vem har ansvaret för att skaffa lärlingsplatser?**

Enligt gymnasieförordningen (4 kap 12§) är arbetsplatsansaffning skolhuvudmannens ansvar.

Rektor uppger att anskaffning av APL-platser vilar på rektor. Så det yttersta ansvaret är alltid rektors men det är yrkeslärarna som har kontaktnätet ut i det lokalnäringslivet och tar fram förslag på APL-platser. Skolan har ibland fått hjälp av, föräldrar och elever med förslag på APL-platser. Det förekommer att tidigare elever som nu är yrkesverksamma kontaktas. Men även företag ringer själva och vill ha elever.

Yrkeslärarna, som alla varit verksamma i företag inom sina respektive yrkesområden, uppger att de har goda kontakter inom det lokal näringslivet. Det uppger vidare att de har ett stort antal APL-platser som de använt förut och som används igen för nya elever. Yrkeslärare uppger att de vid nyrekrytering av företag gör en kontroll av verksamheten och blivande handledare.

Skolinspektionen bedömer att skolan har en tydlig ansvarsfördelning och att det i första hand är yrkeslärarna som anskaffar och kontrollerar arbetsplatserna.

- **Finns brister i utformning av utbildningskontrakt?**

Enligt skollagen ska det för elev i gymnasial lärlingsutbildning upprättas utbildningskontrakt som ska ange vilka delar av utbildningen som ska genomföras på arbetsplatsen och omfattningen av dessa delar. Så är ofta inte fallet utan i bästa fall fogas en bilaga till kontraktet eller annat dokument, t ex individuell studieplan som anger detta. Detta är ett väsentligt dokument för planeringen av elevens utbildning så att den motsvarar kraven i styrdokumentet. I förarbetena (prop. 2010/11: 104, Kvalitet i gymnasial lärlingsutbildning) framhålls att fördelningen av utbildningens innehåll mellan arbetsplats och skola är en viktig uppgift. Likvärdig utbildning förutsätter att uppdelning och planering hela tiden tar sin utgångspunkt i de nationellt beslutade ämnesplanerna. Regleringen i kontraktet ska alltså utgå från ämnesplanerna. Detta gäller även när utbildningen sker på en arbetsplats. Regeringen anser vidare att utbildningskontraktet ska vara ett sammanhållet avtal som reglerar förhållandet mellan skolhuvudman, arbetsplats och elev, varför det av utbildningskontraktet bör framgå vad som är förlagt till arbetsplats.

Skolan använder Praktiskas centralt framtagna "Utbildningskontrakt" (utgåva 2 daterad 2012-09-07) som innehåller punkter om APL-företagets ansvar och försäkringar.

Rektor och yrkeslärare har ansvaret för vilka delar av utbildningen som ska äga rum på arbetsplatsen och det regleras i en bilaga till utbildningskontraktet benämnt "Rektorsbeslut- Förläggning av kursmoment" (version 1.0 daterad 2012-09-13).

I den dokumentation som Skolinspektionen tagit del av framgår det inte av utbildningskontraktet om bilaga alltid upprättats och om den upprättas i samband med att utbildningskontraktet upprättas.

Handledare saknar ibland kännedom om eller saknar kopia av utbildningskontraktet och bilagan med vilka delar av utbildningen som är förlagd till arbetsplats. Handledarna på de besökta APL-platserna saknade tillgång till utbildningskontrakt och planering. Handledarna uppger att det kan vara en arbetsledare, som inte har kontakt med eleven i elevens dagliga arbete, som har tillgång till dessa handlingar.

Rektor och yrkeslärare uppger att utbildningskontrakt alltid upprättas men att det kan dröja upp till två veckor efter att eleven påbörjat sin APL innan kontraktet undertecknas. Rektor och yrkeslärare uppger vidare att det vanligen upprättas en bilaga som reglerar vilka kurser och moment som ska genomföras på

APL-platsen men att utformningen av denna kan variera mellan programmen och att planeringen av moment som ska göras på APL-platsen vanligen sker löpande.

Skolinspektionen bedömer att skolan har utbildningskontrakt för samtliga elever, men att dessa inte alltid upprättas i samband med att eleven börjar på APL-platsen. Skolinspektionen bedömer vidare att det i kontraktet inte anges vilka delar av utbildningen som ska genomföras på arbetsplatsen liksom omfattningen av dessa utan detta regleras i en separat bilaga till kontraktet. Denna bilaga upprättas inte alltid och i de fall den upprättas sker det inte alltid i anslutning till kontraktsskrivandet.

Utvecklingsområde:

Utbildningskontrakt måste upprättas senast på elevens första dag på APL-platsen. Utbildningskontraktens innehåll behöver preciseras. I utbildningskontraktet ska finnas uppgifter om vilka delar av utbildningen som ska genomföras på arbetsplatsen och omfattningen av dessa delar.

B. Genomförande av utbildningen i skola och på arbetsplats

Regeringen anser, i likhet med Skolinspektionens kvalitetsgranskning av APU (rapport 2011:2), att det är angeläget att elevens yrkeslärare gör regelbundna besök på arbetsplatsen. Sådana besök kan både ha till syfte att följa upp lärlingens kunskapsutveckling och att i samarbete med handledaren stämna av att lärlingens arbetsuppgifter i bredd, djup och innehåll svarar mot de mål som finns uppställda för utbildningen. Erfarenheter från lärlingsförsöket visar att kontakten mellan handledare, lärare och lärling har stor betydelse för arbetsplatsens upplevelse av lärlingsutbildningen. Regeringen lämnar dock inget förslag om att reglera denna typ av arbetsplatsbesök, något som Skolinspektionen tidigare har uttryckt ett behov av (prop. 2010/11:104).

- **Hur säkerställer skolan arbetsplatsens kvalitet**

Rektor uppger att skolan ställer krav på kollektivavtal och att det är "seriösa företag" som skolan använder. Vid rekrytering av nya företag kontrollerar yrkeslärare företagen under inledningen av APL-tiden. De bedömer bland annat handledarens yrkesskicklighet och förmåga att lära ut till eleven samt företagets möjligheter att erbjuda varierade arbetsuppgifter. Yrkeslärarna har ofta kännedom om de olika företagen genom sina kontaktnät i det lokala näringslivet. Sko-

lan säkerställer arbetsplatsernas kvalitet främst genom att yrkesläraren besöker arbetsplatsen och genom den kontakt de har i övrigt med handledaren under elevens APL-tid. Skolan får också signaler från eleverna om det skulle vara något problem på en arbetsplats.

Enligt intervjuer med såväl yrkeslärare som elever och handledare förekommer det att elever byter arbetsplats. I några fall har det varit beroende av att arbetsplatsen inte levt upp till skolans krav men vanligare är att bytena är planerade då det ibland behövs mer än en arbetsplats för att ge eleven en fullständig utbildning enligt elevens individuella studieplan.

Skolinspektionen bedömer att skolan säkerställer arbetsplatsernas kvalitet genom yrkeslärarnas kontakt med arbetsplatserna och eventuella signaler från eleverna.

- ***Hur ofta besöker skolan eleverna och deras handledare under APL och vad avhandlas vid besöken?***

Rektor uppger att kravet är att yrkeslärarna besöker eleverna på APL-platsen i genomsnitt var 10:e praktikdag. Rektor har avstämning varje onsdag för att kolla av när och var man varit ute. Yrkeslärarna har en dag i veckan avsatt för att besöka eleverna och deras handledare under APL. Vid dessa tillfällen genomförs vanligen trepartssamtal. Därutöver genomförs vid behov andra typer av besök. Yrkeslärarna följer även upp eleverna när de är inne på skolan. De kan då få signaler om det är något som inte fungerar och stämma av vissa yrkesmoment. Intervjuer med handledare och elever bekräftar rektorns uppgifter även om någon handledare säger sig få besök i något lägre omfattning men att de ändå har en god kontakt exempelvis via telefon.

Vid yrkeslärarnas besök på APL-platserna uppger såväl yrkeslärare som handledare och elever att det diskuteras hur det går för eleven och vad eleven gjort den senaste tiden. Detta sker i en relativt ostrukturerad form men viss planering av kursmoment och ansvarsfördelningen mellan skola och arbetsplats förekommer. Däremot diskuteras mer sällan lärlingsutbildningens innehåll, mål och ramar.

Skolinspektionen bedömer att skolan gör regelbundna besök vid arbetsplatserna. Dock genomförs inte en tillräcklig avstämning mot kursplanernas kunskapskrav och någon formativ bedömning av elevernas kunskapsutveckling sker inte heller i den omfattning som behövs vid besöken.

Utvecklingsområde:

Skolan måste se till att det genomförs avstämning mot kursplanernas kunskapskrav och att det genomförs en formativ bedömning av elevernas kunskapsutveckling på APL-platsen.

- **Hur säkerställer skolorna handledarens lämplighet och ser till att handledarutbildning genomförs?**

Enligt regeringens bedömning i prop. 2010/11:104 är handledarnas kompetens avgörande för kvaliteten i den gymnasiala lärlingsutbildningen. Kompetens handlar dels om djup och bredd i yrkeskunskaperna, dels om kunskap om lärlingsutbildningens förutsättningar, t.ex. de mål och kunskapskrav som finns för den gymnasiala lärlingsutbildningen. Flera remissinstanser, däribland Skolverket och Nationella lärlingskommittén (SOU 2011:72), har föreslagit att handledarutbildning ska vara obligatorisk för deltagande arbetsplatser. Regeringen gör samma bedömning, när det gäller betydelsen av kompetenta handledare men väljer att inte göra handledarutbildning obligatorisk. Skolhuvudmannen har ett stort ansvar när det gäller att se till att handledarna har den kunskap och erfarenhet som krävs för uppdraget. Det innebär att skolhuvudmännen bör ge handledare information, stöd och utbildning kring lärlingsutbildningens innehåll, mål, ramar och ansvarsfördelningen mellan skola och arbetsplats.

Rektor och yrkeslärare uppger att de kontrollerar handledarens lämplighet inför APL genom sina branschkontakter i det lokala näringslivet. Yrkeslärarna kontrollerar även lämpligheten genom de regelbundna kontakter de har med handledaren och eleven vid APL-platsbesöken.

Rektor uppger att skolan genomför handledarutbildning lokalt i skolans regi. Skolan verkar för att så många handledare som möjligt ska delta. Rektor uppger att skolan försöker utbilda handledarna om de mål och kunskapskrav som finns för den gymnasiala lärlingsutbildningen som ett led i att handledarna ska kunna stödja yrkeslärarna i betyg och bedömning av eleverna. Men rektor uppger att skolan skulle behöva "köpa loss" tid av företagen för att få till handledarutbildning för fler arbetsplatser. Enligt rektor är det alldeles för få handledare som ges förutsättningar från sina arbetsgivare att delta i den handledarutbildning som skolan anordnar. Rektor uppger vidare att skolan har handledarträffar för att bygga nätverk med handledare. Utöver den lokala handledarut-

bildningen erbjuds även handledarna platser på en, av huvudmannen för Praktiska, centralt anordnad handledarutbildning vid Karlstad universitet.

Vid Skolinspektionens intervjuer med handledare framkommer det att det varierar om man gått handledarutbildning eller inte. En av de intervjuade handledarna hade fått erbjudande om handledarutbildning direkt av yrkesläraren men då det inte var förankrat hos handledarens chef blev det inget. Den samlade bedömningen från Skolinspektionen efter att ha besökt ett antal APL-platser är att den tid som yrkesläraren träffar handledarna på APL-platserna vanligen inte används till att ge handledare kunskap om lärlingsutbildningens förutsättningar, t.ex. de mål och kunskapskrav som finns för den gymnasiala lärlingsutbildningen. Tiden ägnas istället åt att planera den kommande perioden för eleven avseende kurser och moment samt till att följa upp genomförda kurser och moment.

Yrkeslärare uppger vid intervju att de tycker att de inte alltid är en jämbördig part med företagen. För att komma till rätta med detta tycker yrkeslärarna att det borde ställas krav på företagen att till exempel gå handledarutbildning för att få lärlingar. Yrkeslärarna uppger att alldeles för få handledare har gått handledarutbildning. De uppger att senast handledarutbildning erbjöds från skolan kom bara 8 av 150 som bjöds in.

Skolinspektionen bedömer att skolan säkerställer handledarens lämplighet men att skolan inte ser till att alla handledare får kunskap om lärlingsutbildningens förutsättningar.

Utvecklingsområde:

Skolan måste se till att alla handledare får kunskap om lärlingsutbildningens förutsättningar, t.ex. de mål och kunskapskrav som finns för den gymnasiala lärlingsutbildningen.

- **Hur fungerar programråden?**

Programråden är ett rådgivande organ till skolan i frågor som rör gymnasieskolans utbildningar. Programråden skall verka för att målen i skolplanen och de nationellt styrande dokumenten aktualiseras i skolans arbete. Varje programråd ska genom aktivt arbete se till att utbildningarnas innehåll, kvalitet, dimensionering och lokalisering svarar mot elevernas, arbetslivets, universitetens och högskolornas behörighetskrav, och att den arbetsplatsförlagda utbildningen har tillräckligt hög kvalitet. I varje programråd bör

det finnas representanter för: skolläringarna, arbetslivet inom programrådets bransch, de fackliga organisationerna, eleverna, lärarna och studie- och yrkesvägledare.

Rektor uppger att skolan har programråd som de benämner som lärlingsråd eller branschråd. Yrkeslärarna uppger att det även genomförs Branschråd två gånger om året. Vidare uppger yrkeslärarna att det inom Bygg- o anläggning även finns ett läraråd genom Byggnadsindustrins Yrkesnämnd (BYN). Byggnadsindustrins Yrkesnämnd är ett partsammansatt organ vars uppgift är att säkerställa att det finns kompetenta yrkesarbetare inom den svenska byggbranschen.

Tillsammans med gymnasieskolor som har Byggprogrammet och företag inom branschen verkar för att den svenska gymnasieutbildningen och den efterföljande lärlingsperioden som sker i byggföretag fyller de krav som branschen ställer, förklarar yrkeslärarna vidare.

Skolinspektionen får ta del av två protokoll från olika lärlingsrådsmöten. Av protokollen framgår att det finns representanter för lärare, elever, representanter för parterna i branschen och praktiksamordnare från kommunen. Vid lärlingsrådsmötena diskuteras de frågor som är aktuella för utbildningen och branschen i stort. Rektor och yrkeslärare betonar att det inte har varit lätt att få med alla branscher i detta arbete.

Skolinspektionen bedömer att skolan uppfyller kraven på fungerande programråd.

C. Elevens situation

- ***Hur förbereds eleverna innan de går ut på sin första arbetsplats?***

Rektor uppger att de flesta elever är inne på skolan första terminen. Sedan går de ut på APL under våren vid lite olika tidpunkter beroende på bransch. Rektor uppger att det beror på vilket program lärlingarna går hur tidigt de kan komma ut på APL. Rektor framhåller att det är viktigt att eleverna oavsett olikheter i program är väl förberedda för det arbetsplatsförlagda lärandet innan de går ut på APL och att dessa förberedelser kan ta olika lång tid. Det kan även skilja sig mellan elever beroende på individuella förutsättningar för att kunna tillgodogöra sig APL.

Yrkesläraren på Fordonsprogrammet uppger att det är olika hur snabbt eleverna kommer ut. Förra året kom de ut i november. I år fick de komma ut en dag i veckan redan efter några veckor för att de ska få en känsla för jobbet. Då kan inte APL-platsen förvänta sig att eleven kan så mycket. "Men i november, då de är ute flera dagar per vecka, har de grundläggande kunskaper för arbetet", säger yrkeslärarna.

Yrkeslärare menar att de har svårt att få ihop sina schema de första månaderna på läsåret när de samtidigt ska: "matcha ettorna och fixa med tvåor och treor".

Elever uppger att de vanligtvis har fått med sig grundläggande färdigheter när de går ut på APL men det är upp till eleverna själva att sköta APL-platsen och ta sitt ansvar. Eleverna menar att det är de tidiga mornarna som gör att en del elever inte klarar att komma i tid till APL-platsen. Det kan leda till att man inte får vara kvar. Handledarna på APL-platserna ställer krav på att man ska komma i tid och sköta sig. Om inte första eleven sköter sig blir det svårt att få behålla platsen för skolan. Man ska egentligen inte byta APL-plats, men ibland kan det vara bra för att se något nytt och för att få mer referenser, säger eleverna vidare. Några elever menar att alla känner alla i byggbranschen så det kan vara kört om man misskött sig på första platsen. Eleverna säger att de ska kunna grunderna när de kommer ut men handledarna har förståelse för att man inte är "världsbäst". Det handlar om att vara med ute och förstå att verkligheten inte är statisk. "Inget hus är det andra likt", säger eleverna avslutningsvis.

Skolinspektionen bedömer att eleverna är förberedda innan de går ut på sin första arbetsplats.

- ***Hur säkerställer skolan att arbetsplatsens värdegrund ligger i linje med skolans krav?***

Av till Skolinspektionen inskickad likabehandlingsplan och plan mot kränkande behandling framgår det inte hur skolan ska arbeta med värdegrundsarbetet när elever är ute på APL. Det framgår inte heller hur handledare och arbetsplatser ska informeras och göras delaktiga i skolans värdegrundsarbete. Rektor uppger att värdegrunden ute på arbetsplatserna har förändrats. Det är lättare nu att placera tjejer och invandrare inom exempelvis måleribranschen. Rektor uppger vidare att skolans resurssamordnare är duktig på att följa upp signaler när eleverna berättar om dåligt bemötande och attityder ute på APL-platserna.

Skolan har även föräldrasamverkan bland annat genom månadsbrev för elever under 18 år.

Under intervjun med skolledningen diskuteras likabehandlingsplan och plan mot kränkande behandling och arbetet med att informera och engagera handledare i värdegrundsarbetet. Skolledningen håller med om att likabehandlingsplanen och plan mot kränkande behandling behöver kompletteras med beskrivningar av vad som är särskilt viktigt att tänka på när det gäller värdegrundsarbetet ute på APL och hur handledare ska informeras och engageras i skolans värdegrundsarbete. Skolledningen bedömer även att värdegrundsarbetet behöver tas upp vid handledarträffar på ett tydligare sätt än vad som görs idag.

Elever uppger vid intervju att det är en viss jargong ute på arbetsplatserna som de tycker att man får tåla som lärling. Eleverna uppger att de säger till om de inte tycker det är ok. Det har förekommit att elever bytt APL-plats när det har varit otrevligt. Elever uppger att skolan skött bytena på ett bra sätt och att APL-platser med en oacceptabel värdegrund inte används igen.

Skolinspektionen bedömer att skolan behöver säkerställa att arbetsplatsens värdegrund ligger i linje med skolans krav.

Utvecklingsområde:

Skolans likabehandlingsplan och plan mot kränkande behandling behöver omfatta elevens hela skoltid och därmed även verksamheten vid APL-platserna. Skolan behöver göra skolans värdegrundsarbete och likabehandlingsplan känd för handledare och APL-platser.

- ***Kan arbetsplatserna anpassas till elever med särskilda behov?***

Under den första terminen av utbildningen arbetar skolan med att förbereda eleverna för utbildningen på arbetsplatsen. I dessa förberedelser ingår också att finna den lämpligaste arbetsplatsen till varje elev utifrån elevernas förutsättningar och behov. Rektor och yrkeslärare menar att det är svårt att anpassa arbetsplatserna utifrån en elevs särskilda behov om man under APL-tiden upptäcker att det finns sådana behov. Skolan arbetar i stället för att finna nya APL-platser åt de elever som behöver anpassning utifrån särskilda behov. Det finns exempel på elev som fått avbryta sin lärlingsutbildning och avsluta studierna inom ramen för ett skolförlagt program på grund av svårigheter att hitta lämplig APL-plats utifrån elevens behov.

Skolinspektionen bedömer att skolan arbetar aktivt för att finna lämpliga arbetsplatser åt elever med särskilda behov.

- ***Hur hanterar skolan elever med svag motivation och/eller bristande social kompetens?***

Enligt skolan är elevernas behov av stöd på arbetsplatsen i första hand av social karaktär. Skolan arbetar aktivt för att stödja eleven i dess utveckling genom att ha tätare kontakter med eleven och handledaren på arbetsplatsen.

Rektor uppger att han som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal i skolan har det övergripande ansvaret för skolans utveckling, elevvård och trivsel. Rektorn uppger vidare att han har ett särskilt ansvar för att skolans arbetsmiljö utformas så att eleverna får tillgång till handledning och att eleverna får det särskilda stöd och den hjälp de behöver. Biträdande rektor har uppdraget att sköta likabehandlingsarbetet och krisplanering. Hon är socialpedagog och ingår i skolans elevvårdsteam. Rektor och biträdande rektor tillsammans med skolans resurssamordnare arbetar för att stötta lärare. Skolan har även tillgång till kurator och skolsköterska för arbetet med att ge goda förutsättningar för elever i behov av särskilt stöd.

Yrkeslärare uppger att det är olika vad som kan bli svårt för eleverna. Frånvaro kan uppkomma i både skoldelen och praktiken. Lärarna skriver åtgärdsprogram för de elever som har behov av särskilt stöd. Lärarna uppger att handledarna är "tuffa" ute på APL-platserna. Efter ett par sena ankomster kan de säga: "nej det funkar inte med den eleven". Det handlar också om att vara öppna mot APL-platsen med vilka problem eller behov en elev har, säger lärarna vidare.

Skolinspektionen bedömer att skolan arbetar aktivt för att stödja eleverna såväl i sin sociala utveckling som i sitt lärande.

D. Uppföljning och bedömning

I propositionen 2010/11:104 framhåller regeringen att läraren och företrädaren för arbetsplatsen gemensamt bör planera och fördela innehållet i utbildningen, men det är läraren som med stöd av handledarens underlag ska ansvara för betygssättning av alla kurser.

- ***Hur bedöms och betygssätts elevernas yrkeskunskaper?***

I samtal med yrkeslärarna och handledare framkommer det att yrkeslärarna vid skolan gör sina bedömningar med varierande stöd från handledarna. De genomför för betygssättning praktiska yrkesprov och följer upp eleven under moment på skolan. Genom regelbundna besök har yrkeslärarna en bild av hur eleverna utvecklats och vad eleverna kan i stort men de har svårt att få hjälp av handledarna vid betygssättning då flera handledare saknar kunskaper om såväl betygssystemet som de mål och kunskapskrav som finns för den gymnasiala lärlingsutbildningen.

Yrkeslärare uppger att de mest har lunchmöten med handledare om hur det går i allmänhet men att de inte har pratat om betygssättning med handledaren. Några yrkeslärare uppger att det är vad de vet från vad eleven gjort inne på skolan som betygssätts. Yrkeslärare uppger vidare att det blir svårt när eleven har många olika handledare att få en samlad bild av vad eleven kan. Yrkeslärare menar vidare att det kan det vara svårt för handledare att till sig vad skolan har för krav på betygssättning. Yrkeslärare menar att de är dåliga på att informera handledare om vad som krävs av dem i detta avseende.

Det är även svårt för yrkeslärarna att avgöra när en kurs är färdig. Delar av kursen kan ligga kvar under flera terminer eftersom skolan inte kan styra arbetsplatsens verksamhet. Yrkeslärarna framhåller att det är viktigt att se utbildningen i ett treårsperspektiv.

Handledare uppger att de ser det som positivt att yrkesläraren besöker arbetsplatsen regelbundet och att det finns en dialog om vad eleven har lärt sig. De efterfrågar dock mer kunskaper om betyg och bedömning om de ska vara delaktiga i hur eleverna bedöms och betygssätts när det gäller deras yrkeskunskaper.

Rektor uppger att de flesta av skolans yrkeslärare har lärarutbildning. Rektor uppger även att de som vill läsa till lärare får stöd av skolan genom resor, material och viss del på betald arbetstid. Huvudmannen har även en egen kompetensutbildande lärarutbildning, säger rektor.

Skolinspektionen bedömer att skolan har kompetenta och utbildade yrkeslärare för att bedöma och betygsätta elevernas yrkeskunskaper. Dock bedömer Skolinspektionen att skolan inte har säkerställt att handledarna har kompetens och möjlighet att ge yrkeslärarna det stöd och underlag som de behöver för att kunna bedöma och betygsätta elevernas yrkeskunskaper som eleverna förvärvat på APL-platserna.

Utvecklingsområde:

Då eleverna under mer än halva utbildningstiden befinner sig på en arbetsplats, behöver lärarna ta mer stöd i handledarnas underlag vid uppföljning av elevernas kunskapsutveckling. För att detta ska vara möjligt måste handledarnas kunskaper i betyg och bedömning samt de mål och kunskapskrav som finns för den gymnasiala lärlingsutbildningen utvecklas.

- ***Finns tillgång på yrkeslärare som kan undervisa i skolförlagda delar samt kommunicera med handledaren om yrkesinnehållet på arbetsplatserna?***

Enligt skollagen 2 kap § 13 ska huvudmannen för undervisning använda lärare som har en utbildning som är avsedd för den undervisning som läraren ska bedriva.

Enligt skollagen 2 kap § 18 får huvudmannen om det inte finns någon lärare att tillgå inom egen organisation som har den utbildning som krävs använda en annan person för att bedriva undervisningen. En sådan person ska:

- 1. vara lämplig att bedriva undervisningen, och*
- 2. i så stor utsträckning som möjligt ha en utbildning som motsvarar den utbildning som krävs för undervisningen.*

Normalt får en person som avses i 2 kap § 18 endast användas för bedriva undervisning under högst ett år i sänder, vilket dock inte gäller undervisning i yrkesämne.

Rektor uppger att skolan ställer krav på yrkeslärare att de utbildar sig till lärare. De som vill läsa till lärare får stöd med resor, material och betald arbetstid. Huvudmannen har en egen kompetensutbildande lärarutbildning (PIL). Rektor uppger att alla yrkeslärare har lärarutbildning eller att de är under utbildning till lärare. Yrkeslärarna undervisar inom ramen för lärlingsutbildningen inom sina respektive yrkesområden.

Skolinspektionen bedömer att skolan har tillgång till behöriga lärare som kan undervisa i de skolförlagda delarna av utbildningen och föra samtal med elevernas handledare om yrkesinnehållet på arbetsplatserna.

E. Utvärdering och kvalitetsarbete

- *Hur följs den gymnasiala lärlingsutbildningen upp och utvärderas i syfte att tillvarata erfarenheter för att förbättra och utveckla den?*

Skolan hanterar sitt systematiska kvalitetsarbete genom utvärderingen "Praktiska skolbarometern" två gånger per år för alla kurser. I denna enkät besvarar elever, vårdnadshavare, handledare, skolledare och lärare frågor om Praktiskas verksamhet. Lärarna vid olika skolor inom Praktiska jobbar ihop med att utveckla och tillvarata erfarenheter vid gemensamma utvärderingsdagar.

Rektor skriver rapport varje månad till utbildningschefen. Internrevisioner med kvalitetsutveckling som mål pågår kontinuerligt under regionansvarigs ledning. Kvalitetsansvarig vid utbildningsföretaget är även delaktig i denna process. Praktiska har också en skriftlig klagomålsprocess via hemsidan.

Rektor ansvarar för att det görs en sammanställning av avgångselevernans jobbsituation. Rektor uppger att skolan i samband med att avgångseleverna slutar följer upp hur många som fått jobb. Skolan följer sen upp igen i augusti och kontrollerar hur många som arbetar inom yrket, hur många som arbetar inom andra yrken och hur många som studerat vidare eller är arbetslösa. Vid senaste mätningen framkom att 75 procent har jobb när de slutar vid Borås Praktiska.

Skolinspektionen bedömer att skolan bedriver ett systematiskt kvalitetsarbete med uppföljning av den arbetsplatsförlagda utbildningen för att ta till vara erfarenheter och utveckla verksamheten.

Sammanfattning:

-
1. **Genomförs det arbetsplatsförlagda lärandet inom lärlingsutbildningen i enlighet med gymnasieskolans styrdokument och i samverkan med det lokala arbetslivet så att utbildningens kvalitet säkerställs?**

Skolinspektionen bedömer att det arbetsplatsförlagda lärandet inom gymnasial lärlingsutbildning vid Borås Praktiska i Borås kommun i huvudsak genomförs i samverkan med det lokala arbetslivet.

Skolinspektionen bedömer vidare att det arbetsplatsförlagda lärandet inom gymnasial lärlingsutbildning vid Borås Praktiska i huvudsak sker så att utbildningens kvalitet säkerställs. Skolinspektionen bedömer att skolan behö-

ver se till att fler handledare får kunskap om lärlingsutbildningens förutsättningar, t.ex. de mål och kunskapskrav som finns för den gymnasiala lärlingsutbildningen. Skolan behöver också se till att det genomförs avstämning mot studieplanernas kursmoment och att det genomförs en formativ bedömning av elevernas kunskapsutveckling på APL-platsen.

Skolinspektionen bedömer att skolan inte i tillräcklig omfattning säkerställer att arbetsplatsens värdegrund ligger i linje med skolans krav. Skolans likabehandlingsplan behöver omfatta elevens hela skoltid och därmed även verksamheten vid APL-platserna. Skolan behöver även göra skolans värdegrundsarbete och likabehandlingsplan känd för handledare och APL-platser.

2. Ser skolan till att de skolförlagda och arbetsplatsförlagda momenten fogas samman så att kvaliteten och likvärdigheten i de yrkesinriktade delarna av lärlingsutbildningen säkerställs?

Skolinspektionen bedömer att Borås Praktiska i Borås kommun ser till att de skolförlagda och arbetsplatsförlagda momenten fogas samman så att kvaliteten och likvärdigheten i de yrkesinriktade delarna av lärlingsutbildningen säkerställs. Dock behöver utbildningskontrakt upprättas senast på elevens första dag på APL-platsen. Utbildningskontraktens innehåll behöver preciseras. I utbildningskontraktet ska finnas uppgifter om vilka delar av utbildningen som ska genomföras på arbetsplatsen och omfattningen av dessa delar.

Skolinspektionen bedömer att ett utvecklingsarbete i syfte att höja verksamhetens kvalitet i första hand bör genomföras inom följande områden:

- Skolan behöver upprätta utbildningskontrakt senast på elevens första dag på APL-platsen. Skolan behöver tydliggöra utbildningskontraktens innehåll med uppgifter om vilka delar av utbildningen som ska genomföras på arbetsplatsen och omfattningen av dessa delar.
- Skolan behöver försäkra sig om att bedömning och betygsättning kan ske på korrekt sätt för att säkerställa att utbildningen sker i överensstämmelse med styrdokumentet och att skolan i detta arbete behöver ta stöd i handledarnas erfarenheter vid uppföljning av elevernas kunskapsutveckling. Handledarna behöver för detta uppdrag via handledarutbildning

få sådana kunskaper att de när de bistår yrkesläraren vid bedömning och betygssättning utgår från kursplanernas mål och betygskriterier. Skolan behöver också se till att det genomförs avstämning mot kursplanernas kunskapskrav och att det genomförs en formativ bedömning av elevernas kunskapsutveckling på APL-platsen.

- Skolan behöver säkerställa att arbetsplatsernas värdegrund ligger i linje med skolans krav. Skolans likabehandlingsplan behöver omfatta elevens hela skoltid och därmed även verksamheten vid APL-platserna. Skolan behöver göra skolans värdegrundsarbete och likabehandlingsplan känd för handledare och APL-platser.